

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. Н. КАРАЗІНА

ФІЛОСОФІЯ НАУКИ

Методичні вказівки до проведення практичних занять
для здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня
денної та вечірньої форм здобуття освіти

Електронний ресурс

Харків – 2025

УДК 101 (075.8)
Ф 54

Рецензенти:

О. Ю. Кашаба – кандидат історичних наук, доцент кафедри краєзнавчо-туристичної роботи, соціальних та гуманітарних наук ННІ УПА Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;

Г. Д. Панков – доктор філософських наук, професор Харківської державної академії культури.

*Затверджено до розміщення в мережі Інтернет рішенням Науково-методичної ради
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
(протокол № 8 від 28 березня 2025 року)*

Ф 54 **Філософія** науки : методичні вказівки до проведення практичних занять для здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня денної та вечірньої форм здобуття освіти [Електронний ресурс] / уклад. Н. М. Воловчук. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2025. – (PDF 31 с.)

Методичні вказівки до проведення практичних занять з дисципліни «Філософія науки» спрямовані на створення умов з ефективною організації практичних занять з дисципліни у здобувачів освітнього ступеня «доктор філософії». У них запропоновані різноманітні завдання, опрацювання яких надасть змогу практично опанувати теми курсу.

Видання рекомендовано здобувачам третього освітньо-наукового ступеня «доктор філософії» всіх спеціальностей, а також може бути корисним науково-педагогічним працівникам.

УДК 101 (075.8)

© Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна, 2025

© Воловчук Н. М., уклад., 2025

ЗМІСТ

Вступ

Програма навчальної дисципліни

Теми практичних занять

Розділ 1 Методичні рекомендації щодо проведення практичних занять

Розділ 2 Практичні рекомендації щодо проведення практичних занять

Рекомендована література

Використані джерела

ВСТУП

Курс «Філософія науки» дає можливість зрозуміти об'єктивну логіку історії філософії науки; познайомити аспіранта з основними напрямками, школами та етапами розвитку науки; сформувати цілісне уявлення про проблеми сучасної філософії науки; розвинути вміння бачення філософських основ наукового знання та його кінцевого результату; сформувати активну громадянську позицію вченого.

Автор курсу демонструє переваги європоцентристського підходу у розв'язання філософських проблем та проблем наукового пізнання (його структури, методів дослідження, критеріїв істинності, мови та ін.) У зв'язку з цим при викладенні матеріалу увага концентрується на західній філософській парадигмі.

В основу курсу покладено неопозитивістський підхід з його орієнтацією на аналітизм, самокритичність, точність в оцінці сили й слабкості кроків наукового пізнання, та підхід діалектичного матеріалізму з його націленістю на діалектику, виявлення об'єктивних закономірностей розвитку природи і суспільства.

Мета курсу з «Філософія науки» - формування готовності аспірантів до проведення наукового дослідження у вищій школі. Її виконання передбачає прослуховування лекцій, участь у практичних заняттях, написання реферату на тему, близьку до теми дисертаційного дослідження, і самопідготовку шляхом читання літератури, зазначеної в списку.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Вивчення аспірантом навчальної дисципліни «Філософія науки» відбувається шляхом послідовного і ґрунтовного опрацювання тем курсу.

Тема 1. Європейська раціональність та наукове знання: ідеали, світогляд і взаємодія з філософією

Європейська раціональність: європоцентризм і плюралізм у науці. Наука як елемент європейської раціональної традиції. Ідеали наукового пізнання і критерії науковості. Наукове знання та світогляд. Взаємодія науки і філософії: проблеми та перспективи.

Тема 2 Емпіричні та теоретичні методи наукового дослідження

Методи емпіричних досліджень. Методи теоретичних досліджень. Взаємозв'язок емпіричного та теоретичного в експерименті та вимірюванні.

Тема 3 Еволюція методологічних підходів у науці

Суб'єкт і об'єкт у науці. Стилі мислення (аналітизм та редукціонізм, холізм та синтетизм, догматизм та релятивізм) в науці. Постмодерністська методологія науки.

Тема 4. Логіко-методологічні основи наукового знання: мова, визначення та обґрунтування

Наукова мова: історичний контекст і філософське підґрунтя. Типи визначень (номінальне, семантичне, синтаксичне, реєстраційні, уточнювальні та перекваліфікую, остенсивні, операціональні). Способи обґрунтування (індуктивне, дедуктивне, абдуктивне).

Тема 5 Функції та роль наукового знання: пояснення, розуміння та передбачення в науковій діяльності

Пояснення в науці (дедуктивно-номологічна та індуктивно-ймовірнісна модель Гемпеля, модель каузальних процесів Салмона, генетичне пояснення, телеологічне пояснення, феноменологічне та сутнісне, динамічні та статистичні пояснення, достовірні та гіпотетичні пояснення). Розуміння в науці (моделі пояснювального розуміння, моделі об'єктного розуміння). Передбачення в науці.

Тема 6. Філософські концепції істини в науці: онтологічні та гносеологічні підходи.

Онтологічні концепції істини в науковому пізнанні. Гносеологічні концепції істини (кореспондентна теорія істини, когерентна теорія істини, прагматична теорія істини, конвенційна теорія істини). Діалектика відносної та абсолютної істини.

Тема 7 Історичистські теорії наукової раціональності.

Кумулятивні моделі розвитку науки. К. Поппер: проблема росту наукового знання. Історичний поворот у філософії науки Куна. Методологія програм наукових досліджень Лакатоса. Методологічний анархізм Фейєрабенда. Еволюційні моделі наукового розвитку Тулміна та тематичного аналізу Джералда Холтона.

Тема 8. Філософсько-етичні аспекти науки

Мета-етика та нормативні аспекти науки. Сцієнтизм та анти сцієнтизм. Майбутнє науки: внутрішні та зовнішні фактору впливу

Тема 9 Позитивізм

Визначення позитивізму. Історія розвитку (Конт, Дж.Ст.Міль, Г.Спенсер). Головні принципи позитивізму та його актуальність

Тема 10 Емпіріокритицизм та конвенціоналізм

Емпіріокритицизм Ернста Маха та Ріхарда Авенаріуса. Конвенціоналізм Анрі Пуанкаре

Тема11 Неопозитивізм

Витоки та історичний фон та основоположні принципи неопозитивізму. Віденський гурток (Моріц Шлік, Рудольф Карнап, Отто Нейрат, Ганс Райхенбах) . Філософія мови Л.Вітгенштейна.

Тема 12 Постпозитивізм

Постпозитивізм: основи та принципи. Карл Поппер: проблема росту наукового знання . Майкл Полані: критика позитивізму, роль особистісного знання та інтуїції в науці. Ларрі Лаудан: основні ідеї та внесок у філософію науки

Тема 13 Прагматизм

Загальна ідея прагматизму. Емпіричний прагматизм (Вільям Джеймс). Інструменталізм (Джон Дьюї). Концептуальний прагматизм (Кларенс Льюїс)

Тема 14 Неокантіанство

Загальні риси неокантіанства. Марбургська школа. Південно-західної школа

Тема 15 Феноменологія та герменевтика

Загальні риси феноменології. Основи феноменології Гуссерля: інтенціональність, інтерсуб'єктивність та життєвий світ. Загальні риси герменевтики. Гадамер про герменевтику: розуміння, традиції та роль мови

ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		ДФЗО	ЗФЗО
	Розділ 1 Раціональність, методологія та соціокультурні аспекти науки		
1	Формування наукового знання в межах філософії	2	
2	Роль і межі емпіричних та теоретичних методів у науковому пізнанні	2	
3	Роль мови та логіки в науковому пізнанні	2	
4	Функції наукового знання: пояснення, розуміння та передбачення в наукових дослідженнях	2	
5	Теорії істини: порівняльний аналіз кореспонденційної, когерентної та прагматичної концепцій	2	
6	Концепція парадигм у науці: від нормальної науки до наукових революцій	2	
7	Етика наукових досліджень: внутрішнє покликання, відповідальність та відкритість у науці	2	2
	Разом за розділом 1	14	2
	Розділ 2 Історія філософії науки		
1	Позитивізм Огюста Конта – ієрархія позитивних наук і мета позитивної філософії	2	
2	Конвенціоналізм А.Пуанкаре – наука між штучністю та реальністю	2	2
3	Філософія мови Л. Вітгенштейна: межі приватного та спільного в значенні	2	
4	Майкл Полані – особистісне знання та об'єктивність у науці	2	
5	Уільям Джеймс – прагматизм і здоровий глузд	2	
6	Неокантіанські дебати про відмінності між науками	2	
7	Герменевтика Гадамера – історичність, мова та істина в науковому пізнанні	2	
8	Філософія науки: історія і сучасний контекст (презентація реферат)	2	
	Разом за розділом 2	16	2
	Всього	30	4

РОЗДІЛ 1 МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Змістом методичних рекомендацій є комплекс завдань, які відбивають основні проблеми філософії науки

У методичному плані при вивченні дисципліни «Філософія науки» та проведенні практичних занять передбачається використання різних видів і форм занять, різноманітних шляхів організації пізнавальної діяльності аспірантів, залучення широкого кола джерел знань та інформації.

Пізнавальні завдання, представлені в даних рекомендаціях, є засобом створення ситуацій проблемного пошуку. Особливого значення набувають завдання, спрямовані на активізацію рефлексії, розвиток критичного мислення та на аналіз дослідницької діяльності у галузі дослідження.

ТИПИ ЗАВДАНЬ

Технології розвитку критичного мислення :

- *питання для роздумів* – це природний та простий спосіб надихнути здобувачів освітньо-наукового ступеня «доктор філософії» до серйозної філософської дискусії.
- *дослідження істинних та хибних думок* – це захопливий спосіб поінформувати здобувачів освітньо-наукового ступеня «доктор філософії» про існуючі концепції хибних переконань і про те, що відбувається, коли їх багато.
- *філософські питання* – це заохочення до серйозного обговорення відкритих філософських питань, яке вимагає роздумів та глибокої аргументації від здобувачів освітньо-наукового ступеня «доктор філософії».
- *опрацювання фрагментів філософських текстів, наукових статей та періоджерел* — включає творчий компонент і дозволяє більш глибоко осмислити зміст основних понять та концепцій філософії науки, сприяє розвитку критичного мислення та рефлексії у галузі наукового дослідження здобувачів освітньо-наукового ступеня «доктор філософії»..
- *демонстрація презентацій та усних доповідей* – формує компетентність публічного виступу, яка долучає здобувачів освітньо-наукового ступеня «доктор філософії» до наукової спільноти, сприяє їх впевненості та професійному розвитку.

Аудіовізуальні технології (PICRAT):

- *Креативна трансформація (PICRAT)* – аббревіатура PIC (пасивний (passive), інтерактивний (interactive), творчий(creative)) відноситься до ставлення здобувачів освіти до технології в конкретному освітньому сценарії. RAT (заміна (replacing), посилення (amplifying), трансформація (transforming)) описує вплив технології на попередню практику викладання. PICRAT - це корисна модель для опрацювання відео та аудіо матеріалів, оскільки вона (a) є простим та ефективним способом донесення складних тем, (b) використовує сучасні технології як засіб досягнення мети, (c) стимулює критичне та творче мислення (d) зосереджується на дослідницьких інтересах здобувачах освіти рівня «доктор філософії» (PICRAT for Effective Technology Integration in Teaching 2016).

Геміфікація (Case-study, storytelling, Jigsaw, Pro and Con Grids):

- *Дослідження кейсу (Case-study)* – це складне творче завдання для розвитку критичного мислення у здобувачів освітньо-наукового ступеня «доктор філософії» щодо важливих філософських питань. Це імітація сценарію суду, який як шматочок головоломки вписується в загальну мету навчання (Using Case Studies to Teach 2024).
- *Створення розповіді (Storytelling)* – це чудовий спосіб засвоїти складну філософську концепцію, розкрити її недоліки та переваги у легкій та доступній формі (Storytelling Method Benefits: How to Use Storytelling Techniques 2022).
- *Головоломка (Jigsaw)* – це набір тем, які здобувачі освіти повністю розробляють, перш ніж об'єднатися, щоб створити цілісну ідею, це тип стратегії спільного навчання дозволяє здобувачам або малим групам стати відповідальними за підкатегорію більшої теми. Після дослідження та розробки своєї ідеї кожен здобувач освіти або мала група несе відповідальність за те, щоб довести знайдені ідеї решті групи (Jigsaw 2024).

- *Аргументи за та проти (Pro and Con Grids)* – це система «за» та «проти», що дозволяють розглянути переваги та недоліки існуючого бачення та розв'язання проблеми, процедури, дії чи рішення. Ця діяльність сприяє глибокому критичному роздуму, вимагаючи взаємодії та заохочуючи до обміну ідеями (Pro and Con Grid 2024).

Весь комплекс завдань, запропонований в методичних рекомендаціях, орієнтується на науково-дослідні інтереси та потреби здобувачів освітньо-наукового ступеня «доктор філософії». Він дозволить повніше засвоїти матеріал курсу дисципліни «Філософія науки», зрозуміти об'єктивну логіку історії філософії науки; сформувати цілісне уявлення про проблеми сучасної філософії науки; розвинути критичне мислення та бачення філософських основ наукового знання, його мети та результату; сформувати активну громадянську позицію вченого.

Правила проведення дискусії

Наукова дискусія відіграє ключову роль у розвитку наукової спільноти, адже вона сприяє обміну ідеями та поглядами. Саме тому важливо дотримуватися певних правил, які забезпечують відкритість і свободу думки в науковому середовищі. Центри викладання та навчання Університету Мічигану, Колумбійського університету, Корнельського університету та Університету Каліфорнії в Берклі пропонують наступні рекомендації для ефективного проведення наукової дискусії:

1. Слухайте з повагою, не перебиваючи.
2. Слухайте активно та з наміром зрозуміти погляди інших. (Не думайте лише про те, що будете говорити, поки інша людина говорить.)
3. Критикуйте ідеї, а не людей. Ми всі можемо навчитися один в одного, навіть якщо ваші погляди не зовсім співпадають.
4. Уникайте звинувачень, спекуляцій та провокаційної мови.
5. Дайте можливість висловитися кожному.
6. Уникайте припущень про будь-якого члена класу або узагальнень про соціальні групи. Не просіть осіб говорити від імені своїх (сприйнятих) соціальних груп.
7. Ми несемо відповідальність за свої слова та їхній вплив.
8. Особиста інформація, що виникає під час розмови, повинна залишитися конфіденційною (Discussion Guidelines).

Інструменти та обладнання, необхідне для вивчення навчальної дисципліни

Використання ноутбуку, або комп'ютера, проектора. Наявність оболонки Moodle для роботи в системі дистанційного навчання *GoogleMeet*, *Gmail*, *YouTube*, *GoogleForm*, *Kialo*, *Padlet*, *Wonder.me*

Форми поточного та підсумкового контролю

Поточний контроль – участь у дискусіях, написання есе, виступи з презентацією.

Підсумковий контроль – іспит.

РОЗДІЛ 2 ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Розділ 1: РАЦІОНАЛЬНІСТЬ, МЕТОДОЛОГІЯ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ НАУКИ

Тема 1 Формування наукового знання в межах філософії

Мета заняття: обговорити різні підходи до формування наукового знання в філософії, виходячи з позицій чотирьох авторів: Бердяєва, Гегеля, Кудрявцева і Левицького.

План

1. Проведення дискусії
2. Опрацювання тестових завдань

Завдання 1. Дискусія: Формування наукового знання в межах філософії: релятивізм, абсолютизм та логіка як основа європейської раціональності

Орієнтовні питання для роздумів:

- Філософія людської природи та сенс життя за Бердяєвим: як філософське розуміння людини та її природи впливає на розвиток наукового знання; яким чином сенс життя може впливати на наукові пошуки.
- Логіка як основа європейської раціональності за Гегелем: як логічна структура мислення забезпечує основу для наукового пізнання; чому логіка є важливим елементом формування наукового знання в європейській традиції.
- Релятивізм та абсолютизм у науці за Кудрявцевим: Як абсолютизм та релятивізм впливають на розвиток науки?
- Взаємозв'язок наукового знання і світогляду за Левицьким: як наукове знання та світогляд формують один одного; як цей взаємозв'язок впливає на інтерпретацію філософських та наукових концепцій.

При проведенні практичного заняття будуть використовуватися елементи геміфікації - Pro and Con Grids

Джерела:

1. Бердяєв М.О., Про призначення людини. Філософія: Хрестоматія для аспірантів: Навчальний посібник. Укладач Волков О. Г. Мелітополь: 2018. С. 21-24.
2. Гегель Г.В.Ф., Енциклопедія філософських наук. Т. 1. Наука логіки Філософія: Хрестоматія для аспірантів: Навчальний посібник. Укладач Волков О. Г. Мелітополь: 2018. С. 24-27.
3. Кудрявцев П.П., Абсолютизм або релятивізм? Філософія: Хрестоматія для аспірантів: Навчальний посібник. Укладач Волков О. Г. Мелітополь: 2018. С. 12
4. Слотердайк П., Критика цинічного розуму. Філософія: Хрестоматія для аспірантів: Навчальний посібник. Укладач Волков О. Г. Мелітополь: 2018. С. 27-30.

Завдання 2. Опрацювання тестових завдань

<https://forms.gle/YxcsFmLWC2faknrM9>

Очікувані результати навчання – аспіранти повинні:

- зрозуміти ключові ідеї Бердяєва, Гегеля, Кудрявцева та Левицького, а також їхнє значення для формування наукового знання.
- вміти аналізувати, як філософське розуміння людини та її призначення впливає на наукові пошуки і формування наукового знання (на прикладі ідей Бердяєва).
- розуміти, як логіка за Гегелем служить основою європейської раціональності та формує наукове мислення, виявляючи важливість логічних структур для наукового пізнання.
- мати змогу оцінити вплив абсолютних істин і релятивістських підходів у науці на розвиток наукових теорій і практик (на прикладі ідей Кудрявцева).
- розуміти, як світогляд формує наукове знання та навпаки, а також як ці взаємозв'язки впливають на інтерпретацію наукових і філософських концепцій (на прикладі ідей Левицького).
- продемонструвати здатність до критичного аналізу та аргументованого обговорення складних філософських концепцій, активно залучаючись до дискусій.
- бути спроможними інтегрувати отримані знання в свої дослідницькі проекти, розглядаючи як філософські, так і наукові аспекти у своїх програмах.
- бути готовими обговорювати сучасні виклики у науковому пізнанні, які виникають в контекстах релятивізму та абсолютизму, та їх значення для науки сьогодні.
- активно залучатися до групових дискусій, формулювати і представляти свої думки, спираючись на філософські підходи, та будувати діалог з різними точками зору.

Тема 2 Роль і межі емпіричних та теоретичних методів у науковому пізнанні

Мета: зрозуміти роль та межі емпіричних і теоретичних методів у процесі наукового пізнання, використовуючи філософські підходи Карла Хемпеля, Моріца Шліка та Іона Хакінга; проаналізувати взаємодію між емпіричними даними та теоретичними моделями, досліджувати сучасні виклики наукового пізнання та оцінювати значущість емпіричних досліджень у науці.

План

1. Проведення дискусії
2. Опрацювання тестових завдань

Завдання 1. Дискусія: Роль і межі емпіричних та теоретичних методів у науковому пізнанні: філософські підходи та сучасні виклики

Орієнтовні питання для роздумів:

- Емпіризм і критерії значущості даних (Карл Хемпель): дослідження важливості емпіричних даних у науці та філософії науки.
- Межі емпіричного і теоретичного (Моріц Шлік): аналіз того, як емпіричні дослідження обмежують і розширюють пізнавальні можливості наукових теорій.
- Взаємодія теорії та експерименту (Іан Хакінг): аналіз того, як емпіричні експерименти впливають на розвиток теоретичних моделей у науці.

При проведенні практичного заняття будуть використовуватися елементи геміфікації - Pro and Con Grids

Джерела:

1. Моріц Шлік Поворот в філософії. Філософія: Хрестоматія для аспірантів: Навчальний посібник. Укладач Волков О. Г. Мелітополь: 2018. С. 372-374
2. Hacking I. Experimentation and Scientific Realism. In The Philosophy of Science edited by Richard Boyd, Philip Gasper, and J.D. Trout A Bradford Book The MIT Press Cambridge, Massachusetts London, England. 1999.pp. 247-260.
3. Hempel C. Empiricist Criteria of Cognitive Significance. In The Philosophy of Science edited by Richard Boyd, Philip Gasper, and J.D. Trout A Bradford Book The MIT Press Cambridge, Massachusetts London, England. 1999. pp.. 71-84.

Завдання 2 Опрацювання тестових завдань

<https://forms.gle/PTJGa8EaDDgPeCbR7>

Очікувані результати навчання – аспіранти повинні:

- розуміти ключові концепції та ідеї Карла Хемпеля, Моріца Шліка та Іона Хакінга, та їх внесок у дослідження емпіричних і теоретичних методів у науці.
- вміти оцінити значення емпіричних даних у розвитку наукових теорій, включаючи їх роль у формуванні критеріїв значущості та верифікації теорій.
- вміти аналізувати межі емпіричних і теоретичних створювань, визначати, як, з одного боку, емпіричні дослідження обмежують пізнання, а з іншого – які можливості вони можуть відкривати для теоретичного розвитку.
- розуміти, яким чином експериментальні дані впливають на розвиток теоретичних моделей, проаналізувати циклічний взаємозв'язок між теорією та експериментом.
- бути спроможними оцінювати сучасні виклики наукового пізнання, пов'язані з методами емпіричного і теоретичного дослідження, та їхньою значущістю для науки.
- демонструвати здатність до критичного аналізу шляхом проведення аргументованих дискусій на теми, пов'язані з емпіричними та теоретичними аспектами наукового пізнання.
- вміти застосовувати отримані знання для розробки власних дослідницьких проєктів, в яких інтегруються емпіричні дані та теоретичні моделі.
- активно залучатися до групових дискусій, формулювати і представляти свої думки, спираючись на філософські підходи, та будувати діалог з різними точками зору.

Тема 3 Роль мови та логіки в науковому пізнанні

Мета заняття: дослідити, як мова та логіка формують наукове пізнання і як різні підходи до аналізу реальності можуть впливати на розвиток наукових концепцій.

План

3. Проведення дискусії
4. Опрацювання тестових завдань

Завдання 1. Дискусія: Роль мови та логіки в науковому пізнанні: відображення реальності, аналіз наукових понять та критика метафізики

Орієнтовні питання для роздумів:

- Логіко-філософський трактат (Людвіг Вітгенштейн): аналіз природи фактів, структури реальності, ролі мови та логіки у відображенні світу; міркування про атомарні факти, з'єднання об'єктів, форму відображення фактів у моделі реальності.

- Подолання метафізики (Р. Карнап): аналіз мови метафізики, її пропозиції, а саме чи відповідають вони правилам логічного синтаксису і чи мають сенс; використанні логічного аналізу для з'ясування змісту наукових тверджень і демонстрації псевдонаукового характеру метафізичних концепцій; розгляд критеріїв верифікації та обґрунтування наукових понять.
- Логічний атомізм (Бертран Рассел): логічний аналіз мови, питання точності визначень, проблема невизначеності в мові та роль логічної структури в науковому знанні; обговорення ідеальної логічної мови, критика взаємозв'язку між мовою і реальністю, відмінності між наукою та філософією.
- Операціональний характер наукових концепцій (Percy Bridgman): аналіз операціональних визначень та їх роль у науковій термінології.

При проведенні практичного заняття будуть використовуватися елементи геміфікації - Pro and Con Grids

Джерела:

1. Вітгенштейн Л. Логіко-філософський трактат. Філософія: Хрестоматія для аспірантів: Навчальний посібник. Укладач Волков О. Г. Мелітополь: 2018. С. 378-380.
2. Карнап Р. Подолання метафізики. Філософія: Хрестоматія для аспірантів: Навчальний посібник. Укладач Волков О. Г. Мелітополь: 2018. С. 374-376.
3. Рассел Б. Логічний атомізм. Філософія: Хрестоматія для аспірантів: Навчальний посібник. Укладач Волков О. Г. Мелітополь: 2018. С. 376-378
4. Bridgman P. The Operational Character of Scientific Concepts In *The Philosophy of Science* edited by Richard Boyd, Philip Gasper, and J.D. Trout A Bradford Book The MIT Press Cambridge, Massachusetts London, England. 1999. pp.. 57-70

Завдання 2 Опрацювання тестових завдань

<https://forms.gle/eqvcT8E1TQDSSaoK8>

Очікувані результати навчання - аспіранти повинні:

- розуміти основні ідеї й концепції, представлені у працях Людвіга Вітгенштейна, Рудольфа Карнапа, Бертрана Рассела та Персі Бриджмена, а також їх внесок у розробку теорії наукового пізнання.
- вміти аналізувати, яким чином мова і логіка формують наукові концепції, зокрема через розуміння логічних структур, точності термінів і роль операціональних визначень.
- демонструвати здатність до критичного мислення, зокрема в умінні оцінювати метафізичні твердження та розуміти їх відмінності від наукових, спираючись на критерії верифікації та логічний аналіз.
- обговорити, як логіко-філософські трактати впливають на розуміння того, як наукове знання відображає реальність, а також визначити, як різні підходи до аналізу можуть змінювати наукові концепції.
- знати, як операціональні визначення можуть бути використані для конкретизації наукових понять і стосунків, а також їх роль у науковій практиці.
- бути здатними до активної участі в дискусіях, аргументувати свої позиції та критично оцінювати думки інших, зв'язуючи свою аргументацію із зазначеними філософськими концепціями.

- розуміти, як підходи філософії науки можуть бути інтегровані у їх власні наукові дослідження та проекти, надаючи міждисциплінарну перспективу для вирішення наукових питань.

Тема 4 Функції наукового знання: пояснення, розуміння та передбачення в наукових дослідженнях

Мета заняття полягає в аналізі ролі наукового знання в контексті його трьох ключових функцій: пояснення, розуміння та передбачення. Аспіранти повинні зрозуміти, як наукові закони, моделі та теорії сприяють поясненню феноменів, як наукове розуміння виникає через прагматичний підхід до досліджень, і як передбачення служить критерієм для перевірки наукових теорій.

План

1. Проведення дискусії
2. Опрацювання тестових завдань

Завдання 1. Дискусія: Яка з функцій наукового знання — пояснення, розуміння чи передбачення — є найважливішою для розвитку науки?

Орієнтовні питання для роздумів:

1. Карл Гемпель "Закони та їх роль у науковому поясненні": Що таке наукове пояснення і яку роль в ньому відіграють закони? Які основні ідеї Карла Гемпеля стосовно наукових законів у процесі пояснення? Чим відрізняються пояснення і передбачення згідно з Гемпелем?
2. Філіп Кітчер "Пояснювальна уніфікація": Як пояснювальна уніфікація допомагає структурувати наукове знання? Що Філіп Кітчер має на увазі під "пояснювальною уніфікацією"? Як ця концепція допомагає об'єднувати різні наукові факти в одну теоретичну систему?
3. Баз ван Фраасен "Прагматика пояснення": Як прагматика впливає на наукове пояснення і розуміння? Що Баз ван Фраасен стверджує про прагматичний аспект пояснення? Як прагматичний підхід до пояснення сприяє кращому розумінню наукових теорій?
4. Карл Поппер: "Вибірки з Логіки наукового відкриття": Яку роль відіграє передбачення в науці та як його фальсифікувати? Як Карл Поппер розглядає роль фальсифікації у наукових передбаченнях? Чому, на думку Поппера, передбачення мають бути перевірюваними та фальсифікованими?

При проведенні практичного заняття будуть використовуватися елементи геміфікації - Jigsaw, Pro and Con Grids

Джерела:

Hempel C. Laws and Their Role in Scientific Explanation. In The Philosophy of Science, edited by Richard Boyd, Philip Gasper, and J.D. Trout, A Bradford Book, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, England, 1999, pp. 299-316.

Kitcher Ph. The Explanatory Unification. In The Philosophy of Science, edited by Richard Boyd, Philip Gasper, and J.D. Trout, A Bradford Book, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, England, 1999, pp. 329-348.

Fraassen Bas van. The Pragmatics of Explanation. In The Philosophy of Science, edited by Richard Boyd, Philip Gasper, and J.D. Trout, A Bradford Book, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, England, 1999, pp. 317-328.

Popper K. Selections from The Logic of Scientific Discovery. In The Philosophy of Science, edited by Richard Boyd, Philip Gasper, and J.D. Trout, A Bradford Book, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, England, 1999, pp. 99-120.

Завдання 2 Опрацювання тестових завдань

<https://forms.gle/f3a6grKXh4vMJMS8A>

Очікувані результати навчання - аспіранти повинні:

- усвідомлювати значення наукових пояснень та розрізняти їх від передбачень.
- розуміти прагматичні аспекти наукового пояснення та його зв'язок з розумінням.
- оцінювати роль передбачення та фальсифікації в перевірці наукових теорій.
- аналізувати, як різні функції наукового знання взаємодіють у процесі дослідження.
- бути здатними до активної участі в дискусіях, аргументувати свої позиції та критично оцінювати думки інших, зв'язуючи свою аргументацію із зазначеними філософськими концепціями.
- розуміти, як підходи філософії науки можуть бути інтегровані у їх власні наукові дослідження та проекти, надаючи міждисциплінарну перспективу для вирішення наукових питань.

Тема 5. Теорії істини: порівняльний аналіз кореспонденційної, когерентної та прагматичної концепцій

Мета заняття: ознайомлення з різними теоріями істини, поглиблення розуміння кожної концепції, навчитися порівнювати їх та критично аналізувати в межах сучасних філософських дебатів. Аспіранти повинні зрозуміти, як ці теорії впливають на філософію науки, епістемологію та практичні аспекти пізнання.

План

1. Проведення дискусії
2. Опрацювання тестових завдань

Завдання 1. Дискусія: Різні підходи до істини: кореспонденція, когерентність і прагматизм

Орієнтовні питання для роздумів:

1. Correspondence (Кореспонденція): Що означає, що твердження є істинним згідно з кореспонденційною теорією? Які основні критики кореспонденційної теорії істини пропонують Девідсон і Рорті? Чи може кореспонденційна теорія бути одночасно "порожньою" і "хибно введеною"? Чому?

(Джерело: Blackburn, Simon, and Keith Simmons, eds. Truth. Oxford University Press, 1999. pp. 15-24.)

2. Coherence (Когерентність): Як когерентна теорія визначає істину? Які є аргументи на користь того, що когерентність може не гарантувати істинності твердження? У яких випадках когерентна теорія вважається особливо корисною?

(Джерело: Blackburn, Simon, and Keith Simmons, eds. Truth. Oxford University Press, 1999. pp. 25-36.)

3. Pragmatism (Прагматизм): Як прагматизм визначає істину? Чому Джеймс вважає, що істина має бути пов'язана з практичним успіхом? Як Джеймс пояснює істину у релігійних переконаннях?

(Джерело: Blackburn, Simon, and Keith Simmons, eds. Truth. Oxford University Press, 1999. pp. 37-51.)

Елементи геміфікації - storytelling, Jigsaw, Pro and Con Grids

Джерела:

Correspondence In Blackburn, Simon, and Keith Simmons, eds. Truth. Oxford: Oxford University Press, 1999. pp. 15-24

Coherence In Blackburn, Simon, and Keith Simmons, eds. Truth. Oxford: Oxford University Press, 1999. pp. 25-36

Pragmatism In Blackburn, Simon, and Keith Simmons, eds. Truth. Oxford: Oxford University Press, 1999. pp. 37-51.

При проведенні практичного заняття будуть використовуватися елементи геміфікації - Jigsaw, Pro and Con Grids

Завдання 2. Опрацювання тестових завдань

<https://forms.gle/GJEFdodBPqY7t4ji7>

Очікувані результати навчання: аспіранти повинні:

- опанувати основні положення кореспонденційної, когерентної та прагматичної теорій істини;
- критично аналізувати кожну з теорій, визначати їхні сильні та слабкі сторони; вміння застосовувати ці теорії до конкретних філософських проблем.
- розвивати аргументацію та навички ведення дискусії, обґрунтовуючи переваги та недоліки різних підходів до істини;
- навчитися застосовувати теоретичні знання до аналізу наукових і соціальних феноменів.
- ставити під сумнів традиційні підходи та пропонувати власні інтерпретації понять істини; навчитися бачити зв'язок між теоріями істини та їх практичним впливом на суспільство і науку.

Тема 6 Концепція парадигм у науці: від нормальної науки до наукових революцій

Мета заняття: розвинути у аспірантів критичне мислення та розуміння концепцій «парадигми» та «наукових революцій» в контексті історії науки, а також ознайомити їх з основними ідеями Томаса Куна з його твору «Структура наукових революцій».

План

1. Проведення дискусії
2. Опрацювання тестових завдань

Завдання 1. Дискусія: Роль парадигм у науковому прогресі: як вони визначають нормальну науку та ведуть до революційних змін

Орієнтовні питання для роздумів:

1. Вступ: роль історії: що являє собою концепція «парадигми» та яка її роль у розвитку науки?
2. Глава IV: Пріоритет головоломок у нормальній науці: як нормальна наука зосереджується на вирішенні головоломок у межах встановлених парадигм, а не на пошуку нових теорій?
3. Глава V: Роль парадигм у наукових дослідженнях: як парадигми формують наукове мислення і діяльність, а також їхня роль у зміні наукових підходів.
4. Глава IX: Природа та необхідність наукових революцій: як відбувається процес наукових революцій, коли існуюча парадигма більше не відповідає спостереженням і відбувається зміна на нову.

При проведенні практичного заняття будуть використовуватися елементи геміфікації - Case-study, Storytelling, Pro and Con Grids

Джерело

Кун Т. Структура наукових революцій. К.: Port-Royl. 1999.

Завдання 2 Опрацювання тестових завдань

<https://forms.gle/Kye1HRwR2Ghn7Vwd8>

Результати навчання - аспіранти повинні:

- зрозуміти значення основних понять: парадигма, нормальна наука, наукова революція головоломки.
- розуміти роль парадигм у науковому прогресі, насамперед як вони впливають на методи дослідження та визначення наукових проблем як в науці в цілому, так і у сфері власного дослідження.
- вміти аналізувати, чому виникають наукові революції і як відбувається зміна парадигм.
- бути здатні критикувати різні моделі наукового прогресу та обґрунтовувати своє бачення щодо ролі парадигм у розвитку науки.
- мати можливість висловити свої думки та аргументи в дискусії, пов'язаній зі змінами в наукових підходах та парадигмах.

Тема 7 Етика наукових досліджень: внутрішнє покликання, відповідальність та відкритість у науці

Мета заняття: дослідити етичні, соціальні та культурні аспекти наукової діяльності, зосереджуючись на поглядах Макса Вебера, Ганса Йонаса та Міхаеля Айзена, і сформулювати критичне розуміння викликів, що стоять перед сучасною наукою в контексті відповідальності та доступності.

План

1. Проведення дискусії
2. Опрацювання тестових завдань

Завдання 1. Дискусія: Внутрішнє покликання, імператив відповідальності та система публікацій: як ці аспекти впливають на якість і доступність науки?"

Орієнтовні питання для роздумів:

1. Макс Вебер «Про внутрішнє покликання до науки»: Що означає "внутрішнє покликання" до науки згідно з Вебером? Як це поняття відрізняється від звичайного розуміння кар'єри або професії? Яку роль відіграє особиста мотивація в науковій діяльності? Які соціальні та культурні умови, на думку Вебера, сприяють розвитку науки? Яким чином ці умови впливають на діяльність вчених та наукові установи? Як Вебер пов'язує науку з етикою та моральними нормами? Яку відповідальність несуть вчені в контексті своїх досліджень та їх впливу на суспільство? Які критики Вебера можуть бути висунуті щодо його поглядів на науку?

(Джерело: Вебер М. Про внутрішнє покликання до науки. Вебер М. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика. — К., 1998. — С. 311-337.)

2. Йоланда Зіака «Імператив відповідальності» відповідно до Ганса Йонаса?»: Що таке імператив відповідальності, і чому він важливий у сучасному світі? Як концепція імперативу відповідальності може вплинути на прийняття рішень у науковій і технологічній сферах? Які зобов'язання несе наукове співтовариство у контексті нових технологій, таких як генна інженерія, штучний інтелект або екологічні дослідження? Яким чином ідеї Йонаса можуть бути інтегровані в міждисциплінарні дослідження? Які критики існують по відношенню до імперативу відповідальності?

(Джерело: Yolanda Ziaka The "Imperative of Responsibility" According to Hans Jonas)

3. Міхаель Айзен «Як журнали з відкритим доступом змінюють науку?»: Чому традиційна система академічної публікації є неефективною? Яка роль відкритого доступу (Open Access) у демократизації наукових знань? Які бар'єри існують для вчених у переході на відкритий доступ? Чому університети та фінансуючі організації продовжують підтримувати традиційні журнали, і як ці бар'єри можна подолати?

(Джерело: How Open-Access Journals Are Transforming Science https://www.youtube.com/watch?v=gKoxnl_STPw)

При проведенні практичного заняття будуть використовуватися елементи геміфікації - Case-study, Storytelling, Pro and Con Grids,

Аудіовізуальні технології (PICRAT)

Джерела:

Вебер М. Про внутрішнє покликання до науки. Вебер М. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика. — К., 1998. — С. 311-337.

How Open-Access Journals Are Transforming Science https://www.youtube.com/watch?v=gKoxnl_STPw

Ziaka Y. The 'Imperative of Responsibility' According to Hans Jonas

Завдання 2 Опрацювання тестових завдань

<https://forms.gle/pYmUewmGbN9FEoFWA>

Очікувані результати навчання - аспіранти повинні:

- зрозуміти, що таке «внутрішнє покликання» до науки, та як воно відрізняється від звичайного поняття кар'єри. Вони повинні вміти визначати основні елементи імперативу відповідальності та його значення в науковій практиці.
- бути спроможними аналізувати роль особистісної мотивації й етичних норм у науковій діяльності, визначаючи, як ці фактори впливають на дослідницькі рішення.
- оцінити, які соціальні і культурні умови сприяють розвитку науки, та як вони впливають на роботу наукових установ і вчених.
- вміти відстоювати чи критично аналізувати позиції Вебера щодо науки, а також критикувати концепцію імперативу відповідальності Ганса Йонаса.
- обговорити переваги і недоліки системи академічної публікації, а також ідентифікувати бар'єри, що заважають переходу на відкритий доступ, та пропонувати способи їх подолання.
- бути здатними до активної участі в дискусіях, аргументувати свої позиції та критично оцінювати думки інших, зв'язуючи свою аргументацію із зазначеними філософськими концепціями.
- бути спроможні інтегрувати ідеї, обговорювані в рамках заняття, у свої власні дослідження та дисципліни, розвиваючи міждисциплінарний підхід до наукових питань.

Розділ 2: ІСТОРІЯ ФІЛОСОФІЇ НАУКИ

Тема 8 Позитивізм Огюста Конта - ієрархія позитивних наук і мета позитивної філософії

Мета заняття: дослідити концептуальні основи позитивізму Огюста Конта, зокрема його бачення мети позитивної філософії та ієрархії наук. Зрозуміти, як цей підхід відображає епістемологічну позицію позитивізму та його вплив на сучасну науку й методологію.

План

1. Проведення дискусії
2. Опрацювання тестових завдань
3. Підведення підсумків

Завдання 1 Дискусія на тему: Як структура наук відображає епістемологічний підхід позитивізму?

Орієнтовні питання для роздумів:

1. Мета позитивної філософії: Як позитивна філософія прагне об'єднати знання різних наук у цілісну систему? Чи можна погодитися з думкою Конта про «позитивне знання» як найвищу форму знання?
2. Ієрархія наук: Чому математика займає перше місце в цій ієрархії, а соціальна фізика останнє? Як порядок наук відображає їхню залежність одна від одної? Чи є цей порядок логічно виправданим?
3. Методологічний підхід: Яка роль математичних і природничих наук у формуванні методів для соціальних наук? Чи виправданий такий підхід до вивчення суспільства? Як позитивістська ієрархія співвідноситься з сучасним уявленням про міждисциплінарність?

4. Критика та обмеження: Чи є обмеження у вивченні феноменів виключно через «позитивний» підхід? Як би виглядала ієрархія наук, якщо врахувати сучасні досягнення в галузі науки, наприклад, квантової механіки або складних соціальних систем?

При проведенні практичного заняття будуть використовуватися елементи геміфікації - Storytelling, Pro and Con Grids,

Джерела

Chapter I. Account of the aim of this work.—View of the nature and importance of the positive philosophy In *The Positive Philosophy of Auguste Comte*. Editor: Harriet Martineau G. Bell & Sons. 1896 (London). - p. 1-18

Chapter II. View of the hierarchy of the positive science. In *The Positive Philosophy of Auguste Comte*. Editor: Harriet Martineau G. Bell & Sons. 1896 (London). - p. 19-35.

Завдання 2 Опрацювання тестових завдань

<https://forms.gle/R1Kq8gaMaiupt7pv5>

Очікувані результати навчання – аспіранти повинні:

- Знати та розуміти основні ідеї Огюста Конта, пов'язані з позитивною філософією.
- пояснити принципи ієрархії позитивних наук та їхню роль у розвитку знання.
- визначити методологічну основу позитивізму та його значення для суспільних і природничих наук.
- аналізувати логіку побудови ієрархії наук та її зв'язок із методологічним підходом позитивізму.
- оцінювати актуальність позитивістського підходу в контексті сучасних досягнень науки.
- порівнювати ієрархію наук Огюста Конта з сучасним уявленням про міждисциплінарність.
- розуміти обмеження позитивістського підходу у вивченні складних феноменів.
- висловлювати аргументовану позицію щодо ролі математики та соціальної фізики в ієрархії наук.
- формулювати власні ідеї щодо ієрархії наук з урахуванням сучасних досягнень.
- бути здатними до активної участі в дискусіях, аргументувати свої позиції та критично оцінювати думки інших, зв'язуючи свою аргументацію із зазначеними філософськими концепціями.
- бути спроможні інтегрувати ідеї, обговорювані в рамках заняття, у свої власні дослідження та дисципліни, розвиваючи міждисциплінарний підхід до наукових питань.

Тема 9 Конвенціоналізм А.Пуанкаре – наука між штучністю та реальністю

Мета заняття: Ознайомити аспірантів із концепцією конвенціоналізму Анрі Пуанкаре та його роздумами про співвідношення науки, штучності та реальності; сприяти розвитку навичок критичного аналізу текстів, формування аргументів та участі в філософських дискусіях; поглибити розуміння ролі суб'єктивності, умовностей та практичної ефективності в наукових теоріях.

План

1. Проведення дискусії
2. Опрацювання тестових завдань
3. Підведення підсумків

Завдання 1 Дискусія: Як наукові теорії відображають істину та чи є вони лише корисними інструментами?

Орієнтовні питання для роздумів:

1. У чому полягає «штучність» науки за Пуанкаре? Чи може наука бути повністю незалежною від людської творчості? Яку роль відіграє суб'єктивний вибір у формуванні наукових теорій?
2. Чи є наукові теорії точним відображенням реальності, чи лише спрощеними моделями? Як співвідноситься практична ефективність науки з її претензією на істину?
3. Як розуміння реальності впливає на вибір методів дослідження та пояснення в науці? Чи можливо об'єднати підходи реалізму та інструменталізму в науці?
4. Чи змінює сучасна міждисциплінарність уявлення про межу між штучністю та реальністю в науці?

При проведенні практичного заняття будуть використовуватися елементи геміфікації - Case-study, Storytelling, Pro and Con Grids

Джерело

Chapter X Is Science Artificial? In *Poincare H The Value of Science*. Translation with an Introduction by Bruce Halsted. New York The Science Press 1907- p. 112-128

Chapter XI Science and Reality In *Poincare H The Value of Science*. Translation with an Introduction by Bruce Halsted. New York The Science Press 1907- p. c. 129- 142.

Завдання 2 Опрацювання тестових завдань

<https://forms.gle/6DsoCHiHbVVpZLiq7>

Очікувані результати навчання - аспіранти зможуть:

- описати основні положення конвенціоналізму Анрі Пуанкаре.
- проаналізувати аргументи Пуанкаре щодо "штучності" науки та її зв'язку з реальністю.
- пояснити, як наукові теорії балансують між інструменталізмом і реалізмом.
- оцінити сучасну актуальність ідей Пуанкаре у світлі міждисциплінарних досліджень та нових відкриттів.
- дискутувати на тему природи наукових теорій: чи вони є відображенням істини або лише корисними інструментами.
- бути здатними до активної участі в дискусіях, аргументувати свої позиції та критично оцінювати думки інших, зв'язуючи свою аргументацію із зазначеними філософськими концепціями.
- бути спроможні інтегрувати ідеї, обговорювані в рамках заняття, у свої власні дослідження та дисципліни, розвиваючи міждисциплінарний підхід до наукових питань.

Тема 10 Філософія мови Л. Вітгенштейна: межі приватного та спільного в значенні

Мета практичного заняття: Ознайомити аспірантів із ключовими ідеями Вітгенштейна у Філософських дослідженнях, зокрема поняттями «мовної гри», «сімейної подібності» та «приватної мови». Розвинути навички аналізу філософських текстів, критичного мислення та

обговорення абстрактних понять. Сприяти осмисленню зв'язку між мовою, діяльністю та спільністю значень.

План

1. Проведення дискусії
2. Опрацювання відео матеріалу
3. Опрацювання тестових завдань
4. Підведення підсумків

Завдання 1 Дискусія - «Межі приватного та спільного в значенні».

Орієнтовні питання для роздумів:

Мова як діяльність (параграфи (1–32)) Як "мовні ігри" ілюструють функціональність мови? Чому приклад будівельників показує залежність мови від контексту?

Сімейна подібність (параграфи (65–78)): Як поняття "сімейної подібності" впливає на розуміння визначень? Чи є приклади з повсякденного життя, які ілюструють цю ідею?

Критика приватної мови (параграфи (243–315)): Чи можлива мова, зрозуміла лише одній особі? Як аргумент Вітгенштейна стосується концепту значення?

При проведенні практичного заняття будуть використовуватися елементи геміфікації - Case-study, Pro and Con Grids,

Джерела:

Вітгенштайн, Людвіг. Tractatus Logico-Philosophicus; Філософські дослідження. — К.: Основи, 1995.— 311 с.

Завдання 2. Опрацювання відео матеріалу

Подивіться відео та порівняйте його зміст з висновками, які були отримані у результаті дискусії.

Використання аудіовізуальних технологій (PICRAT)

Джерело

Wittgenstein: Philosophical Investigations and How to Transcend the Limits of Language. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=3IidMkZAI44>

Завдання 3 Опрацювання тестових завдань

<https://forms.gle/NUSP1eLvMDyX1rEp9>

Очікувані результати навчання - аспіранти повинні:

- пояснювати ключові ідеї, викладені у зазначених параграфах Філософських досліджень.
- проаналізувати приклад «мовної гри» та співвіднести його з поняттям мови як діяльності.
- розкрити концепт «сімейної подібності» у зв'язку з визначенням термінів.
- оцінити критику «приватної мови» у контексті спільності та меж комунікації.

- дискутувати на тему можливості існування «приватної мови» та впливу цієї ідеї на сучасну філософію мови та епістемологію.
- бути здатними до активної участі в дискусіях, аргументувати свої позиції та критично оцінювати думки інших, зв'язуючи свою аргументацію із зазначеними філософськими концепціями.
- бути спроможні інтегрувати ідеї, обговорювані в рамках заняття, у свої власні дослідження та дисципліни, розвиваючи міждисциплінарний підхід до наукових питань.

Тема 11 Майкл Полані - особистісне знання та об'єктивність у науці

Мета заняття: поглибити розуміння аспірантами концепцій, викладених М. Полані у книзі «Особистісне знання», зосереджуючись на питаннях об'єктивності в науці та ролі умінь і майстерності у пізнанні. Сприяти формуванню критичного мислення щодо взаємозв'язку між особистісним фактором та науковим знанням, а також розвитку навичок дискусії на філософські теми.

План

1. Проведення дискусії
2. Опрацювання тестових завдань
3. Підведення підсумків

Завдання 1 Дискусія - чи можлива повна нейтральність пізнання?

Орієнтовні питання для роздумів:

Глава 1 Об'єктивність. Питання: Чи можливо повністю усунути суб'єктивний фактор з наукового пізнання? Як вплинула коперніканська революція на розуміння об'єктивності?

Глава 4. Вміння та майстерність. Питання: Як практичні навички та майстерність визначають процес пізнання? Чи можуть традиції обмежувати наукове мислення, чи навпаки, сприяти йому?

Глава 9 Самовіддача. Питання: Що Полані має на увазі під «цілісністю пізнання»? Чи можливе пізнання поза контекстом традицій і культурних особливостей? Які екзистенційні аспекти самовіддачі виділяє Полані?

При проведенні практичного заняття будуть використовуватися елементи геміфікації - Case-study, Storytelling, Pro and Con Grids

Джерела

Michael Polanyi Personal Knowledge: Towards a Post-Critical Philosophy. London. Routledge & Kegan Paul Ltd 1962

Завдання 2 Опрацювання тестових завдань

<https://forms.gle/4HYiHN3A9k4cWq4d9>

Очікувані результати навчання - аспіранти зможуть:

- пояснити основні ідеї М. Полані про об'єктивність у науці та роль особистісного знання.
- оцінити вплив історичних факторів, таких як коперніканська революція та розвиток механіцизму, на сучасну наукову методологію.

- аналізувати значення практичних навичок, експертності та традиції в процесі пізнання.
- обговорювати дві форми усвідомлення (відповідно до Полані) та їхній зв'язок із цілісністю пізнання.
- формулювати обґрунтовані аргументи стосовно неспецифікованості знання та його ролі в науці й інших сферах життя.
- бути здатними до активної участі в дискусіях, аргументувати свої позиції та критично оцінювати думки інших, зв'язуючи свою аргументацію із зазначеними філософськими концепціями.
- бути спроможні інтегрувати ідеї, обговорювані в рамках заняття, у свої власні дослідження та дисципліни, розвиваючи міждисциплінарний підхід до наукових питань.

Тема 12 Уільям Джеймс – прагматизм і здоровий глузд

Мета заняття: дослідити взаємозв'язок між прагматизмом та здоровим глуздом, зрозуміти, як ідеї прагматизму Джеймса сприяють осмисленню повсякденного мислення, істини та практичності в житті, а також розвинути навички критичного аналізу філософських концепцій.

План

1. Проведення дискусії
2. Опрацювання відео матеріалу
3. Опрацювання тестових завдань
4. Підведення підсумків

Завдання 1. Дискусія: Чи можна примирити філософію і повсякденне мислення?

Орієнтовні питання для роздумів:

1. Роль здорового глузду в прагматизмі: Як прагматизм пояснює значення здорового глузду в нашому житті? Чи можна вважати здоровий глузд основою для філософських міркувань?
2. Співвідношення філософії і повсякденного мислення: Чи здатна філософія пояснити або вдосконалити здоровий глузд? Як прагматизм долає прірву між теоретичною філософією і практичними аспектами життя?
3. Переваги та обмеження здорового глузду: У яких випадках здоровий глузд є надійним інструментом пізнання, а коли він може ввести в оману? Як прагматизм допомагає подолати обмеження здорового глузду?
4. Прагматизм як філософія дії: Як ідеї прагматизму можуть бути корисними у повсякденних рішеннях? Чи здатен прагматизм сприяти формуванню більш "практичного" світогляду?

При проведенні практичного заняття будуть використовуватися елементи геміфікації - Case-study, Pro and Con Grids

Джерело:

Джеймс В. Прагматизм та здоровий глузд *Прагматизм*. Изд. «Шиповник» СПб. 1910. С. 103-120

Завдання 2 Опрацювання відео матеріалу

Подивіться відео та порівняйте його зміст з висновками, які були отримані у результаті дискусії.

Використання аудіовізуальних технологій (PICRAT)

Джерело

Philosophy of Common Sense | William James Pragmatism Lecture 5, URL: <https://www.youtube.com/watch?v=4pVvJGIBhYU>)

Завдання 3 Опрацювання тестових завдань

<https://forms.gle/g2mFGwjg2oRi9kN4A>

Очікувані результати навчання – аспіранти повинні:

- пояснювати основні ідеї прагматизму, викладені Джеймсом, зокрема взаємозв'язок між здоровим глуздом і прагматичним підходом до істини.
- проаналізувати роль здорового глузду у філософії прагматизму та його значення для повсякденного мислення.
- оцінити переваги та обмеження прагматичного підходу до осмислення істини і реальності.
- обговорити вплив прагматизму на формування практичного світогляду і вирішення життєвих проблем.
- розвинути навички критичного мислення і аргументованої участі в дискусіях на філософські теми.
- бути здатними до активної участі в дискусіях, аргументувати свої позиції та критично оцінювати думки інших, зв'язуючи свою аргументацію із зазначеними філософськими концепціями.
- бути спроможні інтегрувати ідеї, обговорювані в рамках заняття, у свої власні дослідження та дисципліни, розвиваючи міждисциплінарний підхід до наукових питань.

Тема 13 Неокантіанські дебати про відмінності між науками

Мета заняття: розглянути неокантіанські підходи до розмежування наук (номотетичний та ідіографічний методи) і їхній вплив на сучасну філософію науки; сприяти розвитку навичок критичного аналізу та міждисциплінарного мислення, необхідних для розуміння взаємозв'язків між природничими та гуманітарними науками.

План

1. Проведення дискусії
2. Опрацювання тестових завдань
3. Підведення підсумків

Завдання 1. Дискусія «Неокантіанські дебати про відмінності між науками: методологічний розрив чи основа для діалогу?»

Орієнтовні питання для роздумів:

1. Чи є розмежування на номотетичний та ідіографічний методи дослідження (згідно з Віндельбандом) корисним для сучасної науки?

2. Як ідеал-типові пояснення Макса Вебера можуть сприяти подоланню розриву між природничими та гуманітарними науками?
3. Чи залишаються актуальними цінності, про які говорив Ріккерт, у контексті сучасних культурних досліджень?
4. Як можна порівняти "дві культури" (природничі та гуманітарні науки) з позицій дебатів початку ХХ століття та сучасної філософії науки?
5. У чому полягає значення ідеалізацій та моделей у сучасній науці, і як ці поняття пов'язані з підходом Вебера?

При проведенні практичного заняття будуть використовуватися елементи геміфікації - Storytelling, Pro and Con Grids

Джерело

Falkenburg B. The two cultures—old and new debates on philosophy and the sciences. *Comptes Rendus de l'Académie de Philosophie des Sciences I* (2022), pp. 41–57.

Завдання 2 Опрацювання тестових завдань

<https://forms.gle/anfBHKiNmUzGgffV8>

Очікувані результати навчання - аспіранти зможуть:

- описати основні ідеї Віндельбанда, Дільтея, Ріккерта та Макса Вебера щодо методологічних відмінностей між науками.
- пояснити поняття номотетичного та ідіографічного методів і їхню роль у розмежуванні наук.
- аналізувати зв'язок між старими філософськими дебатами про "дві культури" та сучасними проблемами у філософії науки.
- розпізнавати значення ідеалізацій та моделей у сучасній науці на прикладі ідеал-типів Макса Вебера.
- обговорювати актуальність неокантіанських підходів для сучасного розуміння взаємодії між природничими та гуманітарними науками.
- бути здатними до активної участі в дискусіях, аргументувати свої позиції та критично оцінювати думки інших, зв'язуючи свою аргументацію із зазначеними філософськими концепціями.
- бути спроможні інтегрувати ідеї, обговорювані в рамках заняття, у свої власні дослідження та дисципліни, розвиваючи міждисциплінарний підхід до наукових питань.

Тема 14 Герменевтика Гадамера: історичність, мова та істина в науковому пізнанні

Мета заняття: ознайомити аспірантів із основними положеннями герменевтики Ганса-Георга Гадамера; розкрити роль історичності, передрозуміння та мови в науковому пізнанні.; дослідити, як герменевтика впливає на сучасне розуміння об'єктивності науки; сприяти формуванню критичного ставлення до методологічного редукціонізму та усвідомленню меж класичних наукових підходів.

План

1. Проведення дискусії

2. Опрацювання відеоматеріалу
3. Опрацювання тестових завдань
4. Підведення підсумків

Завдання 1. Дискусія: Історичність, мова та істина в науковому пізнанні

Орієнтовні питання для роздумів:

Вступ (Гадамер 2000): У чому полягає центральна проблема герменевтики, про яку йдеться в тексті? Як герменевтичний феномен пов'язаний із філософією, мистецтвом та історією? Чому, згідно з текстом, герменевтика не є просто методологією наук про дух?

Поширення проблеми істини на розуміння гуманітарних наук (Гадамер 2000, Частина II), підрозділ: Герменевтичне коло і проблема передсудів. Як Гадамер описує герменевтичне коло, і чому воно є важливим у процесі розуміння? Яким чином герменевтичне коло пов'язане з динамікою частини і цілого у процесі інтерпретації тексту? Чи можна вийти з герменевтичного кола, або ж розуміння завжди відбувається всередині цього кола? Як співвідноситься герменевтичне коло з ідеєю передсудів? Чи є вони взаємозалежними?

Онтологічний поворот герменевтики на провідній нитці мови (Гадамер 2000, Частина III), підрозділ: Мова як середовище герменевтичного досвіду. Як мова впливає на те, як ми сприймаємо та інтерпретуємо реальність? У чому полягає роль мови у формуванні індивідуального та колективного досвіду? Чи можна вважати мову універсальним посередником між суб'єктом і об'єктом, між "Я" і світом? Яким чином мова встановлює межі нашого сприйняття світу, і чи можна ці межі подолати?

При проведенні практичного заняття будуть використовуватися елементи геміфікації - Case-study, Storytelling, Pro and Con Grids

Джерело

Гадамер Г.-Г. Онтологічний поворот Герменевтики на провідній нитці мови // Істина і метод. Т. 1. К.: ЮНІВЕРС, 2000 . - С. 355-453.

Завдання 2 Опрацювання відео матеріалу

Подивіться відео та порівняйте зміст ідей Гадамера розглянутих під час дискусії з ідеями інших представників герменевтики.

Використання аудіовізуальних технологій (PICRAT)

Джерело

Hermeneutics. URL: https://www.youtube.com/watch?v=8_aZ3sFXccl

Завдання 3 Опрацювання тестових завдань

<https://forms.gle/MiQ1BTkKC17aevFb8>

Очікувані результати навчання - аспіранти зможуть:

- пояснити ключові ідеї герменевтики Гадамера: історичність пізнання, роль передсуджень, значення мови як середовища розуміння.

- аналізувати, як історичний та культурний контексти впливають на формування наукового знання.
- порівнювати герменевтичний підхід Гадамера з класичними методологіями науки.
- аргументувати, чому об'єктивність науки є відносною, спираючись на ідеї Гадамера.
- розробити критичне ставлення до абсолютного методологічного редукціонізму у світлі сучасних наукових відкриттів.
- бути здатними до активної участі в дискусіях, аргументувати свої позиції та критично оцінювати думки інших, зв'язуючи свою аргументацію із зазначеними філософськими концепціями.
- бути спроможні інтегрувати ідеї, обговорювані в рамках заняття, у свої власні дослідження та дисципліни, розвиваючи міждисциплінарний підхід до наукових питань.

Тема 15 Філософія науки: історія і сучасний контекст (презентація есе)

Мета заняття: розвинути у аспірантів навички публічної презентації та дискусії, поглибити їхнє розуміння методологічних підходів у науці, а також сприяти критичному осмисленню міждисциплінарних підходів до філософських і наукових питань.

План

1. Презентації есе аспірантів в групах
2. Підведення підсумків

Завдання 1. Презентації есе аспірантів в групах

Час на кожного учасника:

- 5 хвилин – презентація есе.
- 10 хвилин – запитання від інших аспірантів та викладача, обговорення.

Критеріїв оцінювання презентацій:

- Ясність і структура викладу.
- Аргументація і обґрунтованість ідей.
- Якість відповіді на запитання.

Завдання 2. Підведення підсумків:

- Загальні висновки щодо розглянутих тем.
- Відзначення сильних сторін презентацій.
- Надання рекомендацій для вдосконалення в майбутньому.

Очікувані результати навчання - аспіранти зможуть:

- презентувати основні ідеї власного есе в стислій і зрозумілій формі.
- формулювати змістовні запитання до робіт колег та надавати обґрунтовану критику.
- обґрунтовувати свої ідеї та аргументи під час дискусії.
- розвивати навички міждисциплінарного мислення, аналізуючи презентації своїх колег.

Рекомендована література

1. Бердяев, Н. (1990). Самопознание (опыт философской автобиографии). Москва: Международные отношения.
2. Будко, В. В. (2016). Философия науки: учебное пособие (2-е изд., испр. и доп.). Харьков: Харьковский национальный университет городского хозяйства им. А. Н. Бекетова.
3. Вернадський, В. І. (1991). Наукова думка як планетарне явище. Київ: Наукова думка.
4. Гемпель, К. (1998). Функция общин законов в истории. Время мира, 1, 13–26.
5. Добронравова, І. С., Білоус, Т. М., Комар, О. В. (2009). Новітня філософія науки. Київ: Логос.
6. Декарт, Р. (2018). Правила для керівництва розуму. У: Волков, О. Г. (укл.), Філософія: Хрестоматія для аспірантів. Мелітополь, 244–248.
7. Карнап, Р. (2018). Подолання метафізики. У: Волков, О. Г. (укл.), Філософія: Хрестоматія для аспірантів. Мелітополь, 374–376.
8. Кун, Т. (2001). Структура наукових революцій. Київ: Port Royal.
9. Милль, Дж. Ст. (1867). Система логики. Санкт-Петербург: Издание М. О. Вольфа.
10. Платон. Менон. Кратил. Прокл Діадок. (2023). Коментар до діалогу Платона «Кратил». Переклад із давньогрецької П. Содомори. Київ: Новий акрополь.
11. Подольська, Є. А. (2006). Кредитно-модульний курс з філософії: філософія, логіка, етика, естетика, релігієзнавство. Навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури.
12. Попа, Корнел. (1976). Теория определений. Москва: Прогресс.
13. Пуанкаре, А. (1990). О науке. Москва: Наука.
14. Рассел, Б. (1995). Історія західної філософії. Київ.
15. Селищева, Д. (2017). К вопросу о вопрошании М. Хайдеггера. Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Філософія. Філософські перипетії», 57.
16. Тулмин, Ст. (1984). Человеческое понимание. Москва: Прогресс.
17. Штанько, В. И. (2002). Философия и методология науки: учебное пособие для аспирантов и магистрантов. Харьков: ХНУРЭ.
18. Вебер, М. (1998). Про внутрішнє покликання до науки. У: Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика, 311–337.
19. Alahou, G. (2023). Thematic Analysis and its Interdisciplinary Interest: Advantage or a Disadvantage for Holton's Purpose? Conatus - Journal of Philosophy, 8(1), 29–53. <https://doi.org/10.12681/cjp.30938>
20. Analysis. (n.d.). In Stanford Encyclopedia of Philosophy. <https://plato.stanford.edu/entries/analysis/s1.html>
21. Arabatzis, Th. (2008). Experiment. In S. Psillos & M. Curd (Eds.), The Routledge Companion to Philosophy of Science (pp. 159–170).
22. Bode, B. H. (1916). Ernst Mach and the New Empiricism. The Journal of Philosophy, Psychology and Scientific Methods, 13(11), 281–290.
23. Burks, A. W. (1946). Peirce's Theory of Abduction. Philosophy of Science, 13, 301–306.
24. De Regt, H., & Baumberger, C. (2019). What Is Scientific Understanding and How Can It Be Achieved?
25. Edwards. (2024). Neo-Positivism: An Overview. Sociological Perspectives. <https://easysociology.com/sociological-perspectives/neo-positivism-an-overview/>
26. Forster, M. (2008). Prediction. In S. Psillos & M. Curd (Eds.), The Routledge Companion to Philosophy of Science (pp. 403–412).
27. Hill, T. E. (1961). Contemporary Theories of Knowledge. New York: The Ronald Press Company.
28. Jones, J. (2018). Noam Chomsky Explains What's Wrong with Postmodern Philosophy. Open Culture. <https://www.openculture.com/2018/02/noam-chomsky-explains-whats-wrong-with-postmodern-philosophy-french-intellectuals.html>

29. Kodis, J. (1896). Richard Avenarius. *Psychological Review*, 3(6), 603–610.
[https://en.wikisource.org/wiki/Richard_Avenarius_\(Kodis\)](https://en.wikisource.org/wiki/Richard_Avenarius_(Kodis))
30. Kukla, A. (2008). Observation. In S. Psillos & M. Curd (Eds.), *The Routledge Companion to Philosophy of Science* (pp. 396–404).
31. Kwiek, M. (1998). *Postmodernism—Science—Philosophy*. Wydawnictwo Naukowe UAM.
32. Ladyman, J. (2002). *Understanding Philosophy of Science*. London and New York: Routledge.
33. Moxley, J. M. (2023). Post-Positivism.
<https://writingcommons.org/section/rhetoric/rhetorical-situation/audience/research-communities/postpositivists/>
34. Neo-Kantianism. (n.d.). In *Stanford Encyclopedia of Philosophy*.
<https://plato.stanford.edu/entries/neo-kantianism/#SoutScho>
35. Ockham's Beard. (2010). *Introducing Synthesis: The Science and Philosophy of Everything*.
<https://ockhamsbeard.wordpress.com/2010/12/23/introducing-synthesis/>
36. Phenomenology. (2003). In *Stanford Encyclopedia of Philosophy*.
<https://plato.stanford.edu/entries/phenomenology/>
37. Polanyi, M. (1962). *Personal Knowledge: Towards a Post-Critical Philosophy*.
38. Ralston, S. J. (2015). Holism. In M. T. Gibbons (Ed.), *The Encyclopedia of Political Thought*. Wiley. <https://doi.org/10.1002/9781118474396.wbept0477>
39. Resnik, D. (2008). Ethics of Science. In S. Psillos & M. Curd (Eds.), *The Routledge Companion to Philosophy of Science* (pp. 149–158).
40. Rosenberg, A. (2005). *Philosophy of Science: A Contemporary Introduction*. New York: Routledge.
41. Salmon, W. C. (2010). The Causal Structure of the World. *Metatheoria*, 1(1), 1–13.
<http://ridaa.unq.edu.ar/handle/20.500.11807/2385>
42. Sankey, H. (2008). Scientific Method. In S. Psillos & M. Curd (Eds.), *The Routledge Companion to Philosophy of Science* (pp. 248–257).
43. Schweitzer, A. (1946). *Reverence for Life*. New York: Harper & Brothers.
44. Singer, P. (2011). *The Expanding Circle: Ethics, Evolution, and Moral Progress*. Princeton University Press.
45. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. (n.d.). <https://plato.stanford.edu/>
46. Tosh, J. (2015). *The Pursuit of History: Aims, Methods and New Directions in the Study of History*. London: Routledge.
47. Vienna Circle. (n.d.). In *Stanford Encyclopedia of Philosophy*.
<https://plato.stanford.edu/entries/vienna-circle/>
48. Wallace, W. A. (1996). *The Modeling of Nature: Philosophy of Science and Philosophy of Nature in Synthesis*. Washington, D.C.: The Catholic University of America Press.
49. Wee, A. (n.d.). Herbert Spencer (1820–1903). National University of Singapore.
<https://victorianweb.org/philosophy/spencer/spencer.html>

Використані джерела

1. Discussion Guidelines URL:
<https://tll.mit.edu/teaching-resources/inclusive-classroom/discussion-guidelines/>
2. Discussions 2024,
<https://citl.indiana.edu/teaching-resources/teaching-strategies/discussions/index.html>
3. Jigsaw 2024. URL: <https://www.readingrockets.org/classroom/classroom-strategies/jigsaw>
4. PICRAT for Effective Technology Integration in Teaching 2016, URL:
<https://www.youtube.com/watch?v=bfvuG620Bto&t=32s>
5. Pro and Con Grid 2024. URL: <https://app.secure.griffith.edu.au/exlnt/entry/8589/view>
6. Storytelling Method Benefits: How to Use Storytelling Techniques 2022, URL:
<https://www.masterclass.com/articles/storytelling-method>

7. Using Case Studies to Teach 2024. URL: <https://www.bu.edu/ctl/resources/teaching-resources/using-case-studies-to-teach/>

Електронне навчальне видання комбінованого використання
Можна використовувати в локальному та мережному режимі

Воловчук Наталія Миколаївна

ФІЛОСОФІЯ НАУКИ

Методичні вказівки до проведення практичних занять
для здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня
денної та вечірньої форм здобуття освіти

В авторській редакції

Підписано до розміщення 28.03.2025. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 1,74. Обсяг 0,300 Мб. Зам. № 114/25.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3367 від 13.01.2009
Видавництво ХНУ імені В. Н. Каразіна